

نگاهی به

مؤسسات علمی - فرهنگی آستان قدس رضوی

محمد مهدی رکنی یزدی

رهبر معظم انقلاب آیه الله خامنه ای - مُدَّ ظُلَّهُ - با اشرافی که بر رویدادهای جاری داخل و خارج کشور دارند، در آغاز هر سال مهم ترین مسئله و مُعضل کشور را برگزیده، سال نورا به آن نام گذاری می کنند، تا تابلوی باشد فراروی دولت و ملت که راه حل مسئله را نشان می دهد. معظم له سال ۱۳۹۳ را به «اقتصاد و فرهنگ با عزم ملی و مدیریت جهادی» نام گذاری کردند، و با چهار تعبیر روشن و رسا نقشه حرکت دولتمردان و پایداری و پیگیری مردم را ترسیم نمودند.

تفسیر و توضیح این رهنمود، و روش های عملی کردن آن را رسانه های همگانی و مطبوعات خواهند گفت و نوشت، و مجریان دولت هم به توفیق الهی با نیت خیری که دارند به کار خواهند بست.

بدین مناسبت و همچنین با توجه به اهمیت خدمات فرهنگی و علمی در نظر دوران دیش تولیت عظمای آستان قدس رضوی، فصلنامه مشکوّه به معرفی اجمالی مؤسسات علمی - فرهنگی آستان مقدس رضوی می پردازد.

گفتنی است، این مختصر بنای معرفی تفصیلی و ذکر جزئیات مؤسسات فرهنگی آستان قدس را ندارد؛ چرا که این کار را مراکز مربوط انجام داده، سالانه آمار و اطلاعات را

روزآمد می‌کنند^۱. در این نوشتار تنها کلیات و یادکردی از مؤسسات فرهنگی یک جا آمده است. با این نگاه چند نکته اساسی از فعالیت‌های فرهنگی آستان قدس استنباط می‌شود که در پی می‌آید:

- مباحث فرهنگی و علمی از مهم‌ترین دغدغه‌ها و دل‌مشغولی‌های آستان قدس رضوی از نخستین سال‌های پیروزی انقلاب اسلامی بوده که تعدد مراکز، گستردگی و تنوع آثار دلالت بر آن دارد؛ چنان که تولید عظیمی آستان قدس می‌فرماید: «مسائل فرهنگی برای آستان قدس رضوی بسیار مهم است، و هرتلاش و فعالیت اقتصادی که در این مجموعه انجام می‌شود مقدمه‌ای برای انجام فعالیت‌های فرهنگی است»^۲.

- آستان قدس رضوی از میان سیاست، اقتصاد و فرهنگ - سه مؤلفه اصلی جامعه - به حق بر فرهنگ تأکید بیشتری داشته؛ زیرا سیاست و اقتصاد سالم و پویا نیز بر پایه فرهنگ استوار است.

- آستان قدس رضوی زمانی به مباحث فرهنگی و زیربنایی توجه داشته و برای آن هزینه کرده است که دیگر سازمان‌ها کمتر به آن عنایت داشته‌اند و حاضر به سرمایه‌گذاری برای کارهای به ظاهر کم‌درآمد و دیربازده نبوده‌اند.

- مؤسسات فرهنگی آستان قدس به گونه‌ای نظام یافته که در آن بر مباحث زیربنایی و مهم فرهنگی توجه شده تا مسائل سطحی و گذرا. این نگرش و سازوکار در واقع یک مقاومت فرهنگی در مقابل تهاجم فرهنگی بوده است. امید آنکه با آثار علمی و روزآمد بیش از پیش شاهد تأثیرات آن بر سطوح مختلف جامعه باشیم.

مراکز علمی - آموزشی

۱. دانشگاه علوم اسلامی رضوی: نخستین مؤسسه علمی - آموزشی آستان قدس به

۱. رجوع شود به بروشورها و کتابچه‌هایی که هر چندگاه به مناسبت منتشر می‌شود؛ از جمله *کارنامه نشر*

سال ۱۳۹۲ *مؤسسات فرهنگی آستان قدس رضوی*، زیر نظر دبیرخانه شورای عالی فرهنگی.

۲. *هفته‌نامه حرم*، شنبه ۲۳ فروردین ۱۳۹۳، شماره ۴۱۹، ص ۳.

منظور تحصیل طلاب علوم دینی طبق برنامه و نظامی جدید، دانشگاه علوم اسلامی رضوی بود که در سال ۱۳۶۳ و هنگام برگزاری «کنگره جهانی حضرت رضاء علیها السلام» تأسیس شد، و پس از کسب تجاربی چند از سال ۱۳۷۴ اساسنامه اش به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید، و توانست مدرک رسمی به فارغ التحصیلان خود بدهد.

دانشگاه علوم اسلامی رضوی در سه مقطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشجویی پذیرد. مهم ترین رشته های تحصیلی آن عبارت است از: علوم قرآنی و حدیث، حقوق، اقتصاد، فقه و مبانی حقوق اسلامی، فلسفه و کلام اسلامی، تاریخ اسلام، تاریخ فرهنگ و تمدن ملل اسلامی، زبان و ادبیات عربی، جامعه شناسی. در مقطع دکتری در شش رشته علوم قرآنی و حدیث، حقوق جزا و جرم شناسی، فلسفه و کلام اسلامی، حقوق خصوصی، حقوق بین الملل و فقه جزایی دانشجویان تحصیل می کنند.

هم اکنون بیش از ۹۰۰ دانشجو در دانشگاه مذکور به تحصیل اشتغال دارند و با بهره گیری از استادان دانشمند مشهد و تهران در محیط علمی شایسته ای به ارتقای سطح علمی خود می پردازند.

معاونت پژوهشی این دانشگاه با فراهم آوردن امکانات و انتشار چند مجله علمی - تخصصی، وسیله چاپ مقالات پژوهشگران را فراهم می آورد، و از پایان نامه های برتر حمایت می کند.

از ویژگی های دانشگاه علوم اسلامی رضوی اینکه امکان تحصیل دانشجویان کشورهای دیگر را فراهم می کند، چنان که از کشورهای چین، بوسنی و هرزگوین، پاکستان، بحرین، تاجیکستان، افغانستان و سوریه تعدادی دانش آموخته روانه وطن خود شده اند و شماری نیز مشغول آموختن هستند.

۲. دانشگاه امام رضاء علیها السلام

علاقه به گسترش دانش و فراهم آوردن محیطی سالم و با نشاط، موجب شد آستان قدس رضوی بعد از کسب مجوز از وزارت علوم و تحقیقات در سال ۱۳۷۸ دانشگاه

امام رضا علیه السلام را تأسیس کند، و همه امکانات کمی و کیفی، انسانی و ابزاری لازم را برای مرکزی علمی و آموزشی به سبک جدید تهیه نماید، تا جوانان با استعداد بتوانند در فضایی مناسب با رعایت موازین اسلامی به تحصیل پردازند، و در آینده نیروهایی خدمتگزار به جمهوری اسلامی و کشور خود باشند.

در این دانشگاه دانشجویان از طریق کنکور سراسری کشور می‌توانند وارد شوند و در رشته‌های تحصیلی برق، کامپیوتر، مدیریت، حسابداری، علوم پایه، زبان انگلیسی، کتابداری، تربیت بدنی، ادبیات کودک و نوجوان، هنر و معماری در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری به تحصیل مشغول شوند. دانشگاه امام رضا علیه السلام از اولین دانشگاه‌هایی است که در راستای سالم‌سازی محیط آموزشی، واحد پسران را از دختران جدا کرده است، و اینک دومین سالی است که در پردیس رضوان (خیابان کوهسنگی) فقط دانشجوی دختر در رشته‌های مختلف تحصیلی می‌پذیرد.

آثار علمی استادان دانشگاه امام رضا علیه السلام کتاب‌های درسی است، که پس از بررسی و ارزیابی توسط متخصصان چاپ می‌شود و معمولاً تجدید چاپ هم می‌گردد. از این کتاب‌های علمی است: *ریزپردازنده 280، هوش مصنوعی ج ۱ و ج ۲، آمار و احتمال مقدماتی، تحلیل سازه‌های یک، اصول حسابرسی ۱، فیزیک خاک، زبان تخصصی مدیریت و غیر اینها*^۱.

۳. بنیاد فرهنگی رضوی

اهتمام ویژه آستان قدس رضوی برای گسترش امکانات آموزشی و ایجاد محیط مناسب برای پرورش استعدادها و نوجوانان بر پایه باورهای اصیل اسلامی و آمادگی برای راه یافتن به دانشگاه، سبب تأسیس بنیاد فرهنگی رضوی در مهر ماه سال ۱۳۶۵ شد که به ایجاد دبستان، راهنمایی و دبیرستان در سطح شهر مشهد اقدام کرد. تاکنون شمار مدارس به ۱۳ باب (دبستان تا پیش‌دانشگاهی) رسیده است و حدود ۵۷۰۰ دانش‌آموز در آنها به تحصیل علم مشغول‌اند.

۱. برای نمونه‌های بیشتر مراجعه شود به: *کارنامه نشر*، ص ۱۱۲ - ۱۱۵.

این بنیاد فرهنگی مانند دیگر مؤسسات فرهنگی آستان قدس زیر نظر هیئت مدیره و مدیرعامل به امور مختلف مدارس تحت پوشش می‌پردازد و مدارس آن علاوه بر دبیران زبده، بهترین امکانات کمک آموزشی از کتابخانه و آزمایشگاه و کامپیوتر و میدان‌های ورزشی را در اختیار دانش‌آموزان مدارس قرار می‌دهد و بر حسن اجرای امور نیز اشراف دارد.

این بنیاد هم دارای انتشارات کمک آموزشی و عمومی می‌باشد که از جمله آنهاست: *آموزش مصور شیمی، کتاب کار ریاضی پایه نهم، کتاب کار علوم پایه نهم، گذری بر روش تحقیق و پژوهش، من می‌توانم*.^۱

۴. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی

معاونت نامبرده از حوزه‌های اصلی و مهم آستان قدس است که در سطح عمومی (و زائران) فعالیت می‌کند. برنامه‌ریزی و خدمت‌های فرهنگی مورد نیاز در اماکن متبرکه، زیر نظر این معاونت و توسط ادارات تابعه‌اش انجام می‌گیرد که از جمله آنهاست؛ تبلیغات اسلامی، آموزش قرآن مجید، تعظیم شعائر، و تبلیغ در اعیاد مذهبی یا سوگواری‌ها، پاسخ‌گویی به سؤالات دینی حضوری و از راه دور، تولید آثار فرهنگی، برگزاری مسابقات و دیگر خدمات متنوع برای ارتقای فرهنگ دینی عمومی، رسیدگی به امور زائران غیرایرانی.^۲

گفتنی است که زائران بارگاه مقدس رضوی معمولاً بعد از زیارت و عبادت فراغتی برای شنیدن معارف دینی و احکام شرعی دارند. برای پر بار کردن زمان فراغت و تکمیل زیارت، اداره امور عمومی وابسته به معاونت تبلیغات با تشکیل حلقه‌های معرفت، تعلیم قرآن، مجالس وعظ و سخنرانی - که در صحن‌ها پخش می‌شود - پاسخ‌گویی به

۱. رک: مأخذ پیشین، ص ۱۲۲ - ۱۲۴.

۲. گزیده و بازنویسی از: *کارنامه نشر* ۱۳۹۲، ص ۱۵۲ - ۱۵۳. برای ملاحظه انتشارات فراوان آن معاونت که درخور مطالعه عمومی و زائران است رجوع شود به: ص ۱۵۴ - ۱۷۱.

سؤالات شرعی، خدمت تبلیغی - فرهنگی مناسبی را برای زائران انجام می‌دهد. از جمله انتشارات این معاونت: *اخلاق رضوی* (انگلیسی)، *ادعیه و اعمال رجب*، *پُرسمان رضوی* ۲ (بیست سال امامت).

۵. آموزش ضمن خدمت

خدمات فرهنگی آستان قدس به تأسیس دانشگاه یا مدارس پیش‌دانشگاهی منحصر نمی‌شود، بلکه برای بالا بردن میزان دانش و اطلاعات کارمندان خود نیز به تشکیل کلاس‌های خاص اقدام می‌کند، تا به تکمیل اطلاعات و مهارت‌های لازم با وظیفه اداریشان کمک نماید. مدیریت آموزش ضمن خدمت این وظیفه را برعهده دارد و انجام می‌دهد.

مراکز علمی - پژوهشی

۱. بنیاد پژوهش‌های اسلامی

جمهوری اسلامی ایران که با امدادهای غیبی و نیت پاک بنیان‌گذار آن - رحمة الله علیه - به پیروزی رسید طرحی نودر سیاست جهان و کشورداری عرضه کرد که برای بسیاری باور نکردنی بود، ولی بحمدالله باور کردنی شد.

این نظرواندیشه (Doctrine) که از اصول آن ولایت فقیه، مردم‌سالاری، مشورت و رایزنی، برقراری عدالت اجتماعی بود می‌بایست از متن قرآن و احادیث و محتوای کتب فقهی استدلالی علمای گذشته استخراج و تبیین می‌شد. همچنین مسائل مستحدثه دیگری مانند اقتصاد اسلامی، بانک‌داری بدون ربا و ده‌ها معضل اجتماعی باید طبق موازین اسلامی حل می‌شد.

آستان قدس رضوی که بر سفره معنوی و مادی عالم آل محمد حضرت رضاء علیه السلام نشسته، در این عرصه پیش‌گام شد و به ایجاد بنیادی اقدام کرد که در آن علمای حوزوی و دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها در کنار هم درون گروه‌های پژوهشی به تحقیق می‌پردازند، و عملاً همکاری حوزه و دانشگاه را - که نیاز آن روز و بلکه هر روز است - نشان می‌دهند.

اعضای هیئت مدیره بنیاد که از سوی تولیت عظامی آستان قدس تأیید می‌شوند نیز از دانشمندان روحانی و دانشگاهی هستند که پس از رایزنی و تبادل نظر، مصوباتشان پس از تأیید نهایی تولیت عظمی به وسیله مدیر عامل و معاون پژوهشی و اداری اجرا می‌شود.

ثمره کوشش و پژوهش محققان گروه‌ها معمولاً به صورت کتاب و گاه مقاله به جامعه عرضه می‌شود. از این رو بنیاد پژوهش‌های اسلامی از مؤسسات علمی پژوهشی و انتشاراتی کشور محسوب می‌شود، و چون قصد انتفاعی ندارد آثارش به قیمت مناسب در دسترس خریداران قرار می‌گیرد. از نظر موضوع و محتوا نیز فرآورده گروه‌هایی است که در بنیاد هست و تخصصی که دارند. از این رو اهتمام به تحقیقات بنیادی دینی و ایجاد یا احیای آثاری است که می‌تواند دستمایه برای پژوهش‌های جدید باشد و فرهنگ اصیل اسلامی و شیعی را نشان دهد.^۱ با وجود این، شمار قابل ملاحظه‌ای از انتشارات بنیاد در مسائل مستحدثه و موضوعات مورد ابتلای جامعه اسلامی امروز است.^۲

نگاه کلی به عملکرد بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس از سال تأسیس آن یعنی ۱۳۶۳ تا ۱۳۹۳، افزایش کمی گروه‌ها - از ۷ گروه آغازین به ۲۰ گروه فعلی - و ازدیاد پژوهشگران با درجه علمی بالاتر، نوید آینده‌ای بهتر را به این نهاد علمی - پژوهشی می‌دهد که بحمد الله توانسته به شکل سازمان یافته و متناسب با زمان حرکت کند، و هویت فرهنگی آستان قدس را ارائه دهد. نگاهی به «کتاب‌نامه بنیاد پژوهش‌های اسلامی» که در ابتدای سال ۱۳۹۳ منتشر شده نشان می‌دهد که کارنامه عملکرد بنیاد پُر بار از کتاب‌های خُرد و کلان برای مقاطع سنی و علمی متفاوت است (که شمار آنها به ۳۱۵۰ عدد می‌رسد) برگزاری نشست‌های علمی و دیگر افتخارات در مجامع علمی کشور در

۱. مانند المعجم فی فقه لغة القرآن و سر بلاغته، مُنتهی المطلب فی تحقیق المذهب، آسیب‌شناسی حدیث، تصحیح انتقادی تفسیر روض الجنان و روح الجنان.

۲. پژوهشی تطبیقی در احادیث بخاری و کلینی، بانکداری اسلامی، طرح تحلیلی اقتصاد اسلامی، نُصوص الإقتصاد الاسلامی، معیارهای اقتصادی در تعالیم رضوی.

کارنامه عملکرد این بنیاد می‌باشد، و این همه به توفیق الهی و عنایت خاص امام علی بن موسی الرضا علیه السلام است.

۲. مؤسسه خدمات مشاوره‌ای، جوانان و پژوهش‌های اجتماعی

کشور ما از کشورهای است که افراد جوان آن خوشبختانه زیاد است، و می‌دانیم جوان، انسانی است آسیب‌پذیر و برای غلبه بر مشکلات زندگی مخصوصاً مسئله ازدواج و شغل، نیاز جدی به راهنمایی صحیح و عالمانه دارد. این نیاز ضرورت ایجاد مؤسسه علمی-پژوهشی ویژه را ایجاب می‌کند، که آستان قدس با مصلحت‌اندیشی و احساس وظیفه الهی که دارد به سرمایه‌گذاری برای تأسیس آن اقدام کرد، و از سال ۱۳۷۶ تاکنون «جوان، مهارت‌های زندگی و هویت دینی» محور برنامه‌های مؤسسه‌ای است که خدمات مشاوره‌ای جوانان و پژوهش‌های اجتماعی را انجام می‌دهد.

خدمات مؤسسه نامبرده به دو صورت حضوری و غیرحضوری به مخاطبانش که جوانان، مربیان، مدیران فرهنگی و مانند اینها هستند عرضه می‌شود. این مؤسسه کتابچه‌های متعدد، متناسب برای راهنمایی نوجوانان و جوانان منتشر کرده است که در «کارنامه نشر سال ۱۳۹۲ مؤسسات فرهنگی آستان قدس» صفحات ۱۳۶ تا ۱۴۷ توان دید.

۳. مؤسسه آفرینش‌های هنری

حرم مطهر و بقیعه‌های گرداگرد مضجع شریف حضرت رضا علیه السلام، از دیرباز جلوه‌گاه هنر اسلامی در ساخت و ساز، و نماد شور و شعور مذهبی در بزرگداشت حضرت ثامن الائمه علیه السلام بوده است. بنابراین وجود مؤسسه‌ای خاص برای ادامه آفرینش‌های هنری موجود، و ابداع هنرهای جدید مناسب با آن آستان مقدس امری لازم بود که از سال ۱۳۶۹ آغاز شد و از ۱۳۷۷ ارتقای علمی یافت، و اکنون در پنج حوزه هنری فعالیت

می‌کند، و دارای انتشاراتی نفیس و هنری نیز می‌باشد.^۱

نکته از ویژگی آفرینش هنری در یک اثر به کار بردن ظرافت، ریزه‌کاری و دقت در ساخت آن است، تا تناسبی بین اجزاء آن پدید آید و زیبا و خوشایند جلوه کند، مانند یک تابلو نقاشی، بنای مُقرنس^۲، تذهیب کلام الله، تلاوت قرآن با صوت حسن که هر کدام به صورتی جمیل و زیبا و خوش نواست.

از سوی دیگر به مصداق «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ وَيُحِبُّ الْجَمَالَ» انسان هم طالب هر چیزی است که بهره‌ای از جمال دارد و حس زیباپسندی او را ارضا می‌کند. از این رو در زیبایی و آراستگی خود، پوشاک، مسکن و وسائل نقلیه اش می‌کوشد. این علاقه و احساس نسبت به معابد و مقابر پیشوایان دینی در تمام ادیان وجود دارد، در نتیجه از آثار هنری ماندگار و مهم در جهان، عبادتگاه‌ها و مزارهای پیامبران و جانشینان آنهاست.

در اسلام که بر توحید ناب و خالص تأکید بسیاری شده، بعضی از جلوه‌های هنر مانند غنای مُطرب یا مجسمه‌سازی حرام (یا مکروه) شمرده شده، ذوق هنری مسلمین به صورت تذهیب و نگارگری قرآن مجید و آینه‌کاری و کاشی‌کاری‌های زیبا و امثال اینها جلوه کرده است. رواق‌هایی که در چند سال اخیر به نام‌های دارالحجّة و دارالمرحمة ساخته شده، نمایش و تجلّی آفرینش‌های هنری اصیل ایرانی - اسلامی توسط مهندسان و ابنیه‌سازان و مدیریّت موفق آستان قدس رضوی است.

این فضاهای سقف‌دار با آنکه برای استفاده زائران حضرت ثامن الائمه علیه السلام و عبادت و ترویج احکام و معارف دینی ساخته شده، اما چندان و چندین آثار هنری: از سنگ‌های مرمر نفیس، نورآرایی با چراغ‌های متعدد، آویزهای زیبا و فرش‌های دست‌بافت نفیس در آن به کار رفته که در مجموع جزء مقوله «فرهنگ و هنر» نیز محسوب می‌شود.

۱. برای اطلاع از کتاب‌های هنری آن مؤسسه به مأخذ پیش‌گفته، ص ۱۳۲ مراجعه شود.

۲. مقرنس: بنای مدوّر و ایوان آراسته و مزین با صورت‌ها و نقوش. (فرهنگ فارسی).

۴. شرکت به نشر

با آنکه علت به وجود آمدن این مؤسسه - در سال ۱۳۶۵ - چنان که از نامش پیداست نشر بهینه آثار بنیاد پژوهشهای اسلامی و دانشگاه‌ها و سایر مؤسسات علمی - پژوهشی آستان قدس بود، اما بعد خود این اداره نیز به انتشار کتاب‌های گوناگون که پیشنهاد چاپش می‌شد مبادرت کرد و مخصوصاً به چاپ *قرآن کریم* و *مفاتیح الجنان* و منتخب زیارت‌هایی پرداخت که زائران نیاز داشتند و بدین‌گونه به صورت یکی از مؤسسات انتشاراتی آستان قدس رضوی در آمد، که دارای فروشگاه‌های متعدد برای عرضه محصولات فرهنگی است. «کارنامه نشر سال ۱۳۹۲» فهرست تفصیلی کتب چاپ شده این مؤسسه را با تصویررنگی ارائه می‌دهد.

۵. مؤسسه فرهنگی قدس

آستان قدس رضوی با فعالیت‌های گوناگون که در عرصه اقتصادی، کشاورزی، املاک وقفی و غیر اینها می‌کند، طبعاً نیاز به روزنامه‌ای دارد که بازتاب آن تلاش‌ها و مدیریت پهناورش باشد. از این رو مؤسسه فرهنگی قدس به وجود آمد که به انتشار روزنامه قدس می‌پردازد و هدفش روشننگری افکار و بیان واقعیات است، و با چاپخانه مجهزی که دارد به انتشار کتاب نیز اقدام می‌کند و جزء مؤسسات فرهنگی آستان قدس به حساب می‌آید.

سازمان کتابخانه‌های آستان قدس

کتابخانه مرکزی آستان قدس این سازمان علمی - فرهنگی که مخزن قرآن‌های خطی‌اش از نظر کمی و کیفی برتر و افزون‌تر از کتابخانه‌های دیگر کشورهاست، هسته نخستین شکل‌گرفتن آن نیز با وقف قرآنی - یا قرآن‌هایی - خطی در سده چهارم بوده است. این رسم ظاهراً براساس این سنت است که تلاوت کلام‌الله در مزار ائمه معصومین علیهم‌السلام از آداب زیارت و مستحب است.

هر چند بنا بر بعضی وقف‌نامه‌ها از سده نهم کتابخانه دایرو مورد استفاده بوده است،

اما توجه اساسی به محل آن از اوایل قرن چهاردهم شمسی می باشد، در عین حال بعد از انقلاب اسلامی و تشکیلات جدید آستان قدس بود که ساختمان فعلی - در بست شیخ طوسی - با ۲۸/۸۰۰ متر مربع زیر بنا از نیمه دوم سال ۱۳۷۳ به بهره برداری رسید و خدمات فراوانی به مراجعان می دهد.

در حال حاضر سازمان کتابخانه ها بسیار گسترده است و ۱۹ باب کتابخانه وابسته در سطح شهر مشهد (بیشتر در جنب مساجد) و ۲۰ باب کتابخانه در سطح کشور دارد (مانند کتابخانه وزیری یزد و آیه الله بروجردی در بروجرد، و شهید مدرس در کاشمر، و هرنندی در کرمان و امام رضا در سرخس و نیز بیرجند و غیره).

کتابخانه و موزه ملی ملک در تهران از مؤسسات فرهنگی - تحقیقی قدیم با ذخایر نفیس است که مرجع محققان و دانشمندان می باشد، و وقف بر آستان قدس رضوی است و باید در زمره مراکز فرهنگی آن شمرده شود.

موزه های آستان قدس با آنکه این مؤسسات به لحاظ اداری وابسته به کتابخانه مرکزی می باشد، خود از مراکز مهم فرهنگی شمرده می شود، زیرا موزه ها پیشینه تمدن و فرهنگ و هنر هر کشور را به نمایش می گذارد، و موزه های آستان قدس با تنوع و گستردگی که یافته، از این منظر بسیار دیدنی، قابل توجه و زیباست و تاریخ پژوهان و باستان شناسان را مرجعی موثق و حقیقت گواست.

موزه آستان قدس تا سال ها پس از انقلاب شامل گنجینه قرآن های خطی نفیس و فرش و تمبر بود، اما امروز با پیشرفتی که حاصل شده علاوه بر آن شامل بخش هدایای رهبری، تابلوهای استاد فرشچیان، مخزن مدال ها، ظروف، نجوم و ساعت، سلاح ها، اسکناس و سکه، کاشی، آبنیان و تاریخ حرم رضوی می باشد.

موزه فرش دارای تالارهای ویژه می باشد، و نمایشگاهی دلربا از هنر، صنعت و حرفه ایرانی است که شهره جهانی دارد.

کارخانه فرش آستان قدس که فراورده هایش رواق های گرداگرد حرم مطهر را زینت بخشیده برای حفظ و ادامه آن هنر و صنعت ظریف و سودمند است، و چه بهتر که پذیرای قدوم زائران حضرت ثامن الائمه علیه السلام شده است.

کلیاتی از مؤسسات فرهنگی آستان قدس ذکر شد، اکنون باید بینیم ارزیابی آنها چگونه صورت می‌گیرد.

شورای عالی فرهنگ

گسترده‌گی و تنوع فعالیت‌های فرهنگی آستان قدس رضوی، نیاز به نظارت و راهنمایی دارد تا از کارهای همانند جلوگیری شود و هماهنگی و همگرایی بین مؤسسات برقرار گردد.

برای تحقق هدف مذکور شورای عالی فرهنگ با ریاست تولیت عظمای آستان قدس از سال ۱۳۷۸ تأسیس شد، که در آن شخصیت‌های علمی و فرهنگی حوزه و دانشگاه حضور دارند، و به استماع گزارش مؤسسات فرهنگی - که با همکاری دبیرخانه شورا تهیه شده - می‌پردازند. سپس حاضران به اظهار نظر و نقادی و راهنمایی مبادرت می‌کنند.

جمع‌بندی و اظهار نظر پایانی توسط ریاست ارجمند جلسه فصل الخطاب و دستورالعمل خواهد بود، و دبیرخانه شورا اجرای آن را پیگیری می‌نماید.

نگاهی از بیرون و درون

هرگاه برای نخستین بار به زیارت بارگاه ملکوتی حضرت ابوالحسن الرضا (علیه السلام) مشرف شویم، مجموعه اماکن متبرکه را فضایی روحانی مناسب برای زیارت و عبادت می‌بینیم. اما اگر برای شناخت بیشتر به پرس و جو بربییم و اتفاقاً به یکی از ادارات تابعه «معاونت تبلیغات و ارتباطات» راه یابیم و کسب اطلاع کنیم، «کارنامه نشر ۱۳۹۲ مؤسسات فرهنگی آستان قدس» را به دست می‌آوریم، و در نخستین نگاه با مؤسسات متعدد و بزرگی آشنا می‌شویم که بیشتر آنها گرداگرد محور حرم مطهر عالم آل محمد صلوات الله علیهم می‌باشند، و خدمات فرهنگی گوناگون آموزشی، پژوهشی، تبلیغات مذهبی انجام می‌دهند، و این همه اضافه برای ایجاد بناهای عبادی است تا پذیرای خیل زائران در طول سال باشد و از بام تا شام رفاهشان را فراهم نماید.

این خدمتگزاری از برکت بستر مناسبی است که در جمهوری اسلامی فراهم شده تا تولید مدیر و مدبر آستان قدس دام بقاؤه موفق شود از یک سوبه کمک افراد کاردان به استیفای حقوق موقوفات پردازد و از سوی دیگر درآمد به دست آمده را در امور فرهنگی و بزرگداشت این بارگاه ملکوتی هزینه کند، و شکوه ظاهری آن را که نمودار جلال معنوی و علمی حضرت ثامن الأئمه علیه السلام است به جهانیان ارائه دهد.